

DOGAJANJE MED POPLAVAMI LETA 1990 V OČEH PRIZADETIH PREBIVALCEV

Marko Polič*, Slavko Rajh**, Bojan Ušeničnik***

UDK 556.166 (497.12) »1990«

V članku so prikazani odgovori 502 občanov iz občin Mozirje, Celje in Škofja Loka na vprašanja, ki so se pretežno nanašala na njihovo doživljanje novembrske ujme. Čeprav odgovori ne dajejo popolnega vpogleda v doživljanje nesreče, pa je vendarle možno sklepati o stvarnem dogajanju in dati napotke odgovornim za varstvo pred nesrečami za ravnanje v prihodnje. Odgovori kažejo, da so bili ljudje na ogroženih območjih slabo seznanjeni z dejanskimi nevarnostmi poplav in zemeljskih plazov. Večina je bila prepričana, da take ujme v njihovem kraju niso možne. Menili so tudi, da se taka ujma ne bo ponovila. Na nevarnosti ob nesreči so se aktivno odzivali. Z uradnimi ocenami škode niso bili preveč zadovoljni. Večina jih je pričakovala, da bosta občina in republika poskrbeli za ukrepe, ki bodo preprečili ponovne poplave.

Naravne nesreče, kakršne so tudi poplave in neurja, v Sloveniji niso ravno redke, a kot da nas vedno znova presenetijo. V prispevku bomo skušali prikazati, kako so jih doživeli prizadeti prebivalci, vsaj kolikor se je to pokazalo v anketi, izpeljani februarja in marca letos v treh prizadetih občinah: Škofji Loki, Celju in Mozirju. Potek dogajanja med nesrečo in po njej prikazan v drugih člankih v tej številki revije, zato smo se nanj sklicevali le, kjer je bilo to nujno za razumevanje odgovorov anketirancev. Nekatere primerjave med sliko in stvarnostjo bo pač zainteresirani bralec moral opraviti sam.

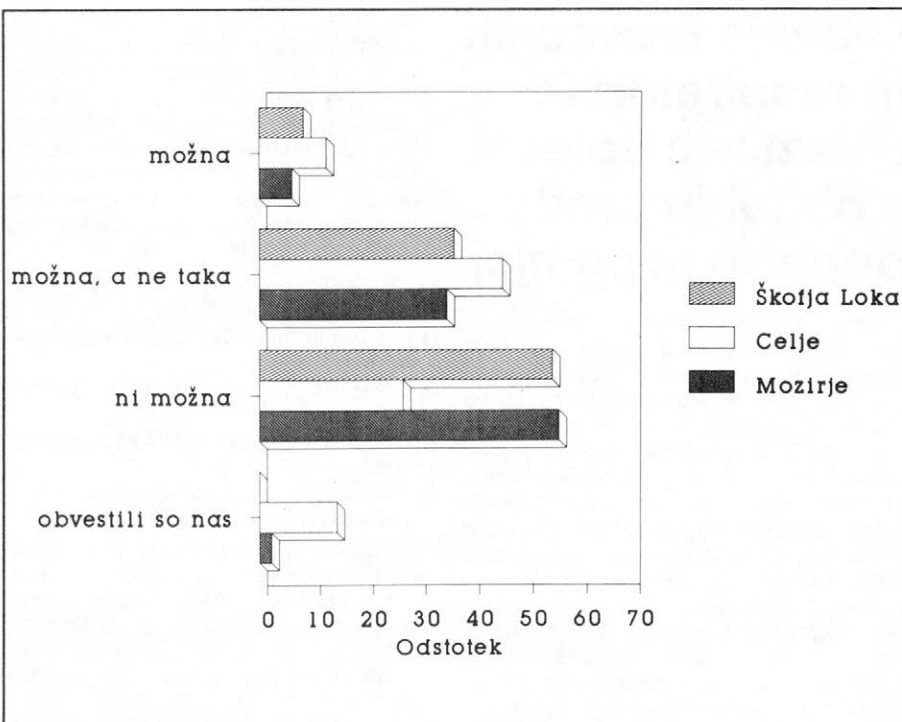
Anketa je bila izpeljana približno štiri mesece po nesreči, kar je seveda vplivalo na odgovore. Nekatere stvari se pozabijo, nastopijo pa tudi nove težave. Pojavijo se lahko tudi t. i. drugotne nesreče, tj. težave, do katerih pride zaradi neustreznega odziva (pomoči) na nesrečo. Včasih so take »nesreče« lahko hujše, kot je bil osnovni dogodek, ki je vse izzval. Nekaj tega se bo pokazalo tudi v odgovorih nekaterih naših anketirancev. Pri mnogih, predvsem tistih iz manjših krajev, je spomin na nesrečo še vedno živ, saj so po poročilih anketarjev odgovore na mnoga vprašanja spremljali močni čustveni odzivi. Res, šlo je za dogodek, ki je povzročil veliko razdejanje in je nedvomno zapustil sled tudi v ljudeh. Poglejmo, kako so ga doživeli in kakšna je ta sled.

Metoda

Izpraševanci: Raziskava je zajela prebivalce občin Škofja Loka (KS Kamnik in KS Davča), Celje (KS Medlog, K. D. Kačuh, Savinja, Slavko Šlander Center, Podgradom, Aljažev hrib, Dolgo polje, Lava, Ostrožno, Gaberje, Dečkovo naselje) in Mozirje (KS Ljubno in KS Luče). Anketirani so bili prebivalci iz krajev, ki jih je bolj ali manj prizadela poplava. Nekaj osnovnih podatkov o posameznih vzorcih anketirancev je podanih v tabeli 1.

Tabela 1. Osnovni demografski podatki anketirancev.

Skupno število anketiranih	60	254	178
Moški	36	108	88
Ženske	24	145	90
Starost:			
— povprečna (v letih)	42,9	43,5	44,9
Izobrazba:			
— nižja	21,7 %	23,6 %	43,8 %
— srednja	63,3 %	62,2 %	42,7 %
— višja	5,0 %	9,8 %	8,4 %
— visoka	8,3 %	4,3 %	4,5 %
Dolžina bivanja v kraju:			
— povprečna dolžina (v letih)	33,1	26,7	35,7
Dolžina bivanja v hiši:			
— povprečna (v letih)	27,3	17,9	21,6
Prevladujoči način preživljanja (več kot 15 %)	služba pokojnina	služba pokojnina	služba pokojnina kmet. dej.

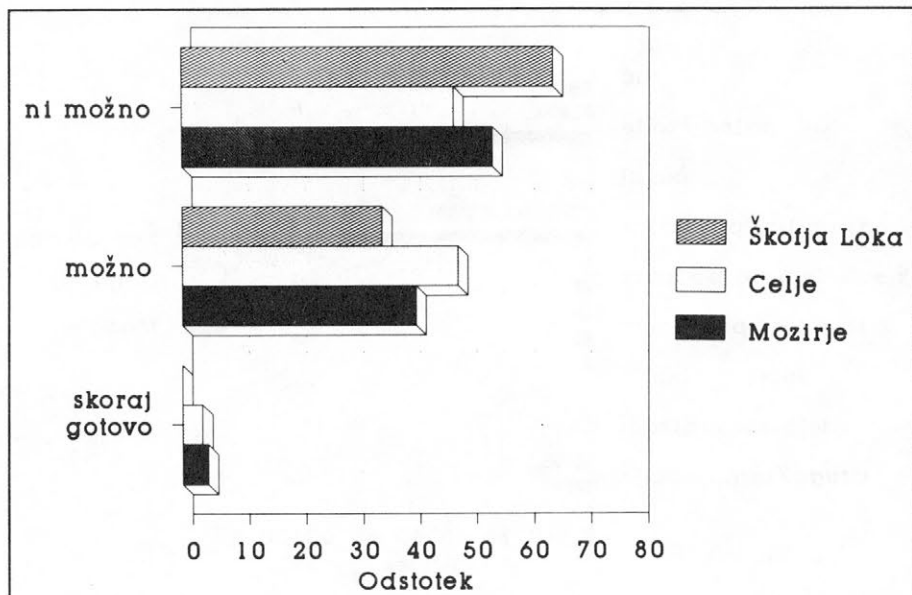

Slika 1. Pričakovanoost poplave.

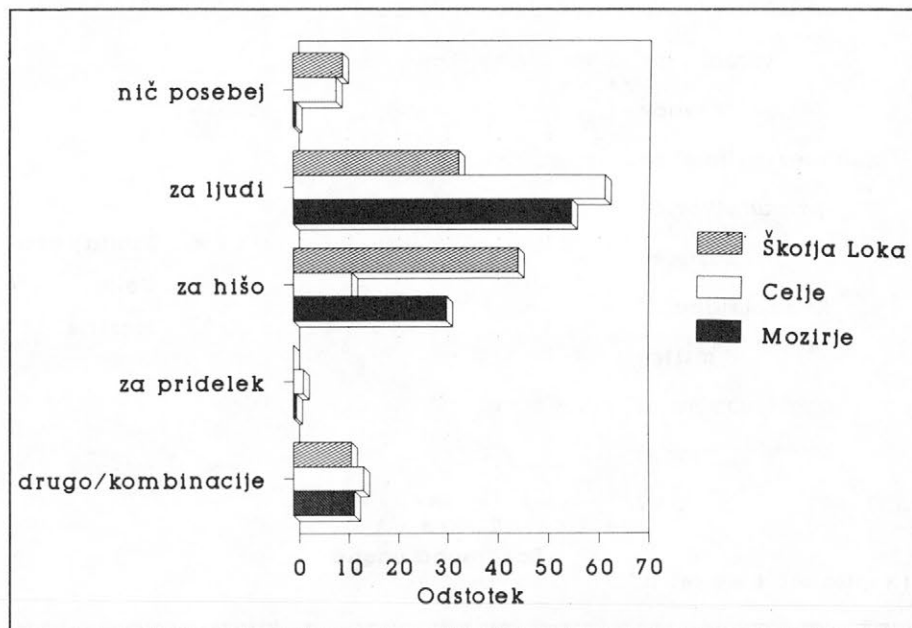
* Dr. izr., prof., Odelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana.

** Republiški sekretariat za ljudsko obrambo, Zupančičeva 3, Ljubljana.

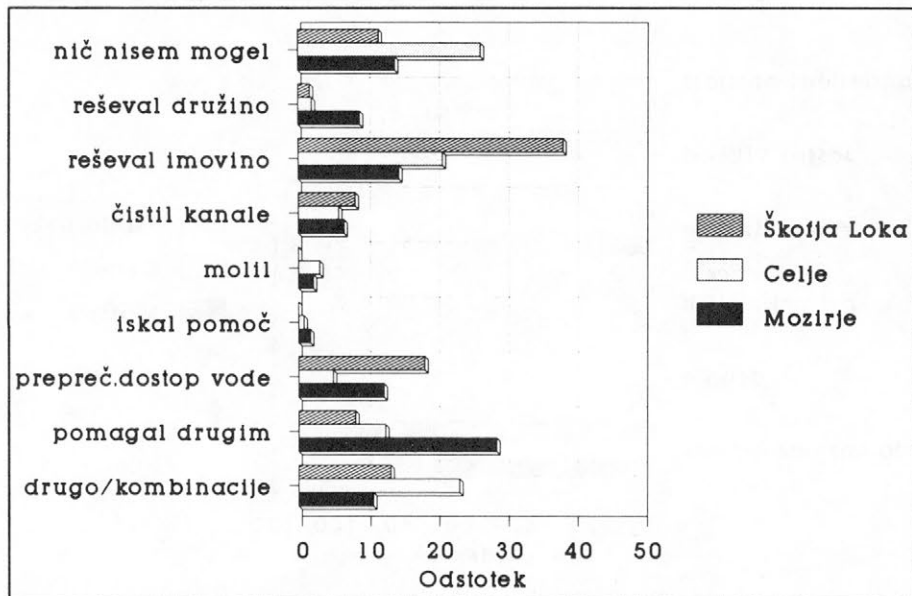
*** Predsedstvo Republike Slovenije, Erjavčeva 17, Ljubljana.

Slika 2. Mnenja o možnosti ponovitve poplave v letošnjem letu.

Slika 3. Skrbi med poplavo.

Slika 4. Početje ob začetku poplavljanja.

Večina anketirancev iz Škofje Loke (65 %) in Mozirja (70,8 %) stanuje v svoji hiši oz. stanovanju, medtem ko je v Celju takih le 40,9 %, skoraj enako število (39,4 %) pa jih stanuje v najemnih stanovanjih. Za mesto je taka slika razumljiva. Različna velikost vzorcev anketirancev je določena z različno velikostjo populacij, iz katerih izvirajo. Anketiranci so bili izbrani naključno iz volilnih seznamov.

Gradivo: V vseh primerih smo uporabili enak vprašalnik zaprtega tipa z 39 vprašanji. Sedem vprašanj se je nanašalo na različne demografske podatke (spol, starost, izobrazbo itd.), preostala pa na nesrečo in njeno doživljanje. Čeprav vsa vprašanja niso v enaki meri ustrezala dogajanju in ljudem v vsakem od okolij, so vendarle omogočila primerjavo odgovorov ljudi iz različnih okolij.

Postopek: Anketiranje je bilo individualno. Posebej usposobljeni anketarji so obiskali anketirance na domu, kjer so ti odgovorili na zastavljena vprašanja. Anketiranje je v povprečju trajalo od 40 do 60 minut.

Rezultati in razprava

Odgovori anketirancev nedvomno dajejo določen vpogled v subjektivne razsežnosti dogajanja, povezanega s poplavami, ki so lani zajele Slovenijo. Vpogled ni popoln in včasih podani odgovori porajajo nova vprašanja. Ta bodo počakala na prihodnjo raziskavo. Zavedati se moramo, da postavljena vprašanja odražajo pojmovanja avtorjev, njihovo število pa je dogovorjenega — predpisanega omejeno z metodološkimi zahtevami anketiranja. Prav tako v tem poročilu zaradi določenega obsega članka ne poročamo o zvezah med posameznimi spremenljivkami ter o njihovem vplivu na posamezne odgovore. Podrobnejše analize odgovorov je sicer opravljena, vendar bodo ugotovitve objavljane kasneje. V tem članku bodo prikazane le razlike v odgovorih anketirancev iz različnih krajev.

Odgovori večine anketirancev, predvsem prebivalcev Škofje Loke in Mozirja, kažejo da poplave niso pričakovali, vsaj ne v takem obsegu (slika 1). Celjani do neke mere izstopajo, morda zato, ker so v Celju poplave dokaj pogoste. Možna je tudi drugačna razlaga, namreč, da je bila jakost nesreče v Mozirju in Škofji Loki večja kot v Celju in je zato ocenjena kot manj verjetna. Večje, katastrofalnejše nesreče so nedvomno redkejše od blažjih. Taka naravnost se kaže tudi v mnenju o možnosti, da bi se poplava v letošnjem letu ponovila (slika 2).

Med poplavo je anketirane skrbelo predvsem, da se komu ne bi kaj zgodilo, nekoliko manj, da bi jim poškodovalo hišo (slika 3). Slednje je predvsem skrbelo ljudi iz Škofje Loke in Mozirja, precej manj pa Celjane. Razlaga najbrž spet leži v naravi ogroženosti omenjenih krajev, ki izvirajo tako iz narave poplave kot iz vrste sta-

116 novanj (enodružinske hiše, bloki). Le malo jih je izjavilo, da jih nič ni posebej skrbelo.

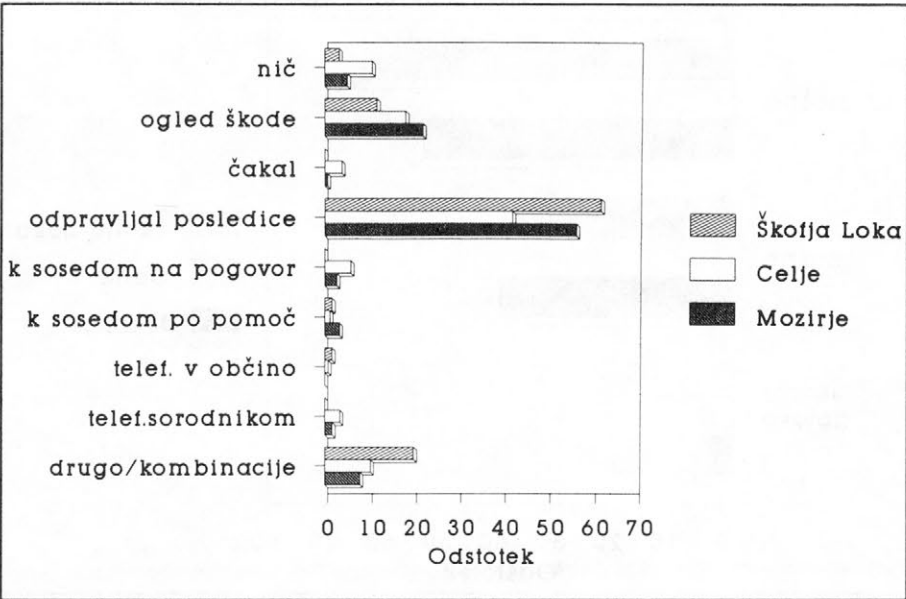
Početje prizadetih ob začetku poplave (slika 4) in potem, ko je voda nehala naraščati (slika 5), je bilo v veliki meri določeno z naravo dogodka samega. Prevladovali so aktivni odzivi (reševanje imetja, preprečevanje dostopa vode, pomoč drugim, odpravljanje posledic), razmeroma malo pa je bilo pasivnih odzivov in vdanosti v usodo (»nič nisem mogel«, molitev, pogovori). Pasivni odzivi so bili razmeroma pogostejši v Celju, kar je možno razložiti z dejstvom, da velik del izpraševalcev stanuje v stanovanjskih blokih. Znano je tudi, da si ljudje v manjših krajih in vaseh bolj pomagajo sami kot tisti v mestih, ki se zanašajo na komunalne in druge službe, sami pa so bolj v vlogi opazovalcev.

Upoštevanje obvestil in napotkov drugih je imelo podobno strukturo v vseh treh krajih, pojavile so se le razlike v intenziteti (slika 6). V vseh treh krajih so visoko oceno dosegli gasilci, v Celju pa posebno izstopa radio. To gre verjetno na račun prekinjenih telefonskih zvez in vsebinsko prilagojenega programa lokalne radijske postaje, ki je prebivalce stalno obveščala o dogajanju. Nedvomno je pomen takih postaj — vsaj kadar gre za nesreče — zelo velik, posebej če je njihov program ustrezno prirejen dogajanju. Upoštevanje gasilcev, katerih vloga in pomen se bosta pokazala še v odgovorih na nekatera druga vprašanja, izhaja v veliki meri iz narave dogodka in vloge gasilcev pri reševanju in odpravljanju posledic. Marsikje je bilo med reševalci največ prav gasilcev. Razvidno pa je, da so praktično vse ocene v spodnjem delu lestvice, kar do neke mere odraža dejstvo, da so ljudje upoštevali različne vire, nekateri bolj ene in drugi druge. Obveščanju, kot enemu od najpomembnejših dejavnikov uspešnega soočanja z nesrečami in njihovimi posledicami, bo v prihodnje nedvomno treba posvetiti veliko večjo pozornost.

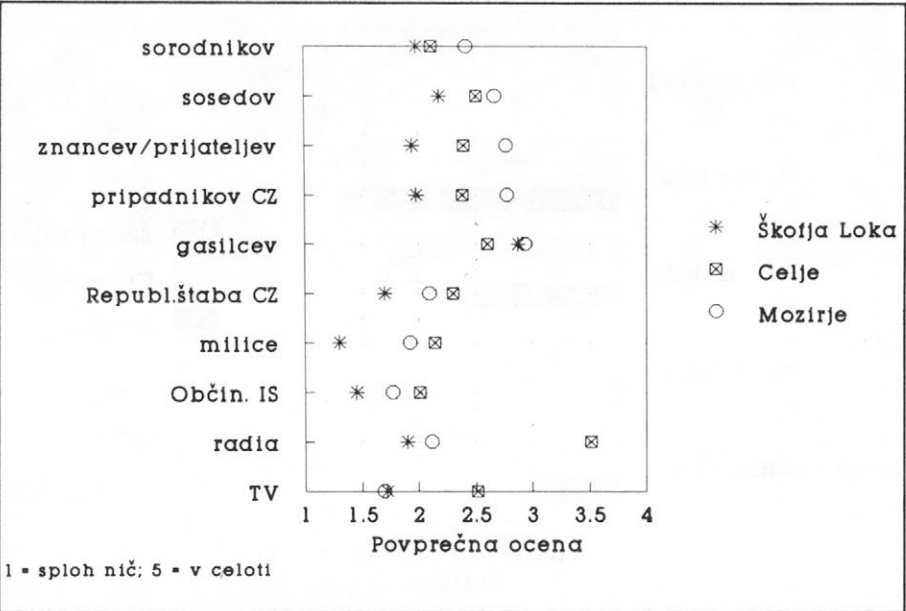
Glede na veliko materialno škodo na stanovanjskih objektih nas je zanimalo, kje so prenočevali tisti, katerih hiše so bile neuporabne za bivanje. Iz domačih in tujih raziskav je znano, da se ljudje raje umaknejo k sorodnikom in prijateljem kot pa v kaka druga zasilna bivališča. To se je pokazalo tudi v tem primeru, čeprav bivališča velike večine niso bila onespособljena za bivanje (slika 7).

Na posledice neke nesreče, tako pozitivne kot negativne, vpliva vrsta dejavnikov (slika 8). Nekateri se nanašajo na značilnosti samega dogodka, drugi na ravnanje različnih udeležencev. Med najpomembnejšimi dejavniki, ki so prispevali k uspešnemu soočanju s poplavo, so bili lastno ukrepanje, različne vrste pomoči ter navodila pristojnih organov in reševalnih služb (kar spet kaže na pomen obveščanja), med negativnimi pa predvsem trajanje deževja in mraz.

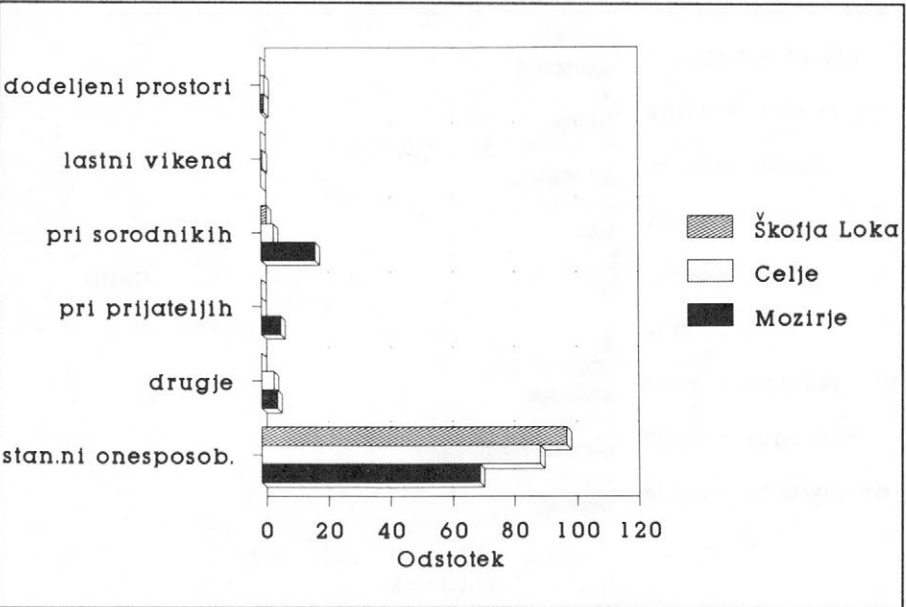
Pri soočanju z nesrečami je zelo pomembna hitra pomoč. Vzorec odgovorov je precej podoben v vseh treh okoljih (sli-

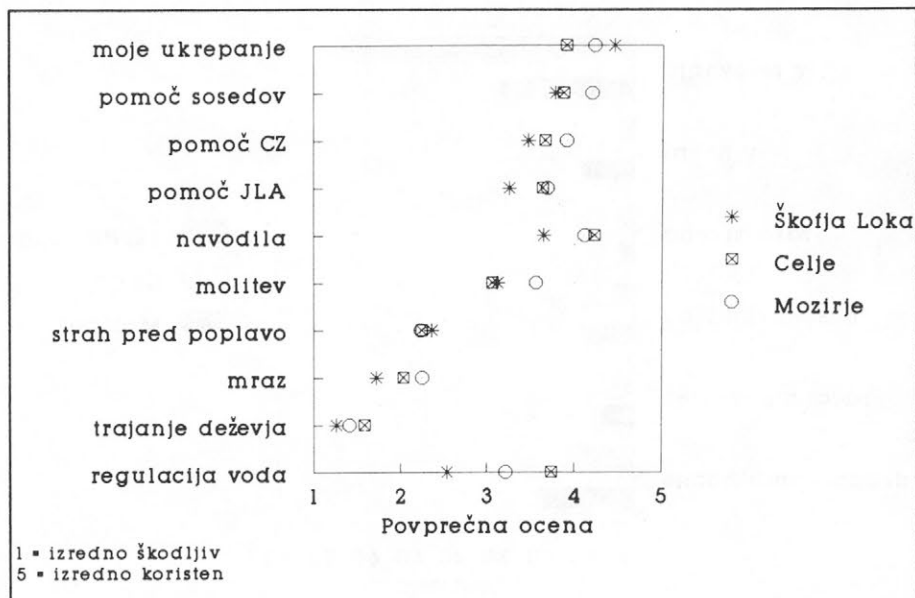
Slika 5. Početje potem, ko je voda nehala naraščati.

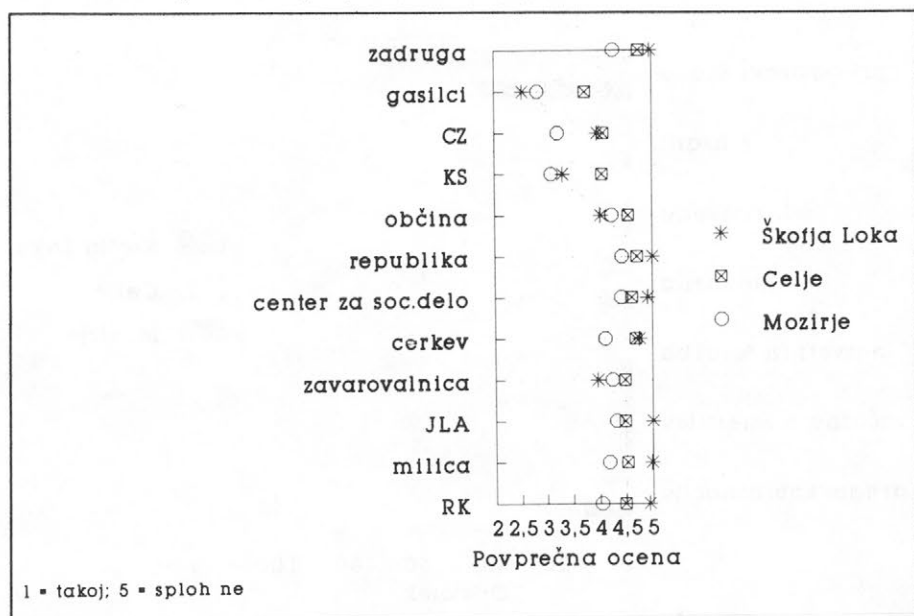
Slika 6. Upoštevanje obvestil in napotkov drugih.

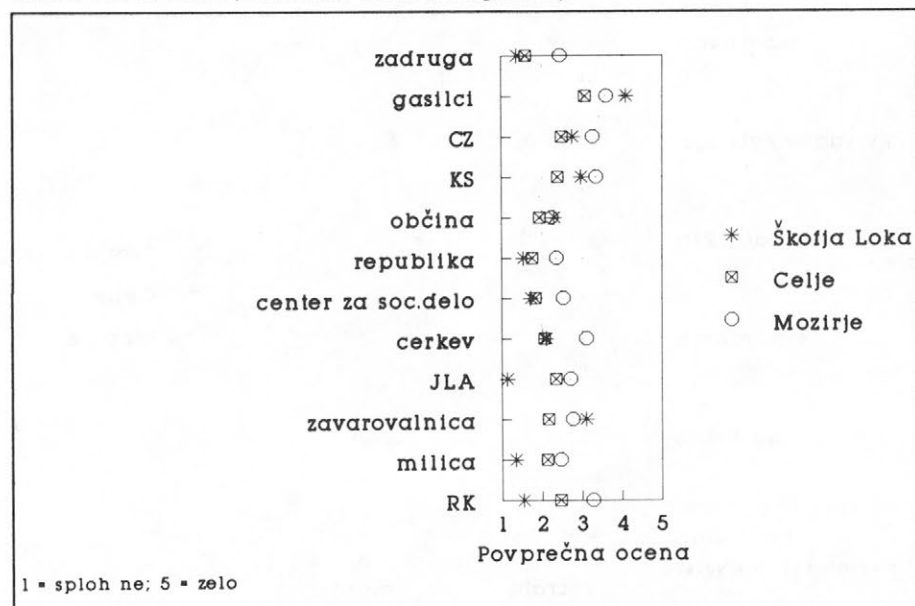
Slika 7. Kraj prenočevanja tistih, ki jim je onespособilo bivališča.

Slika 8. Ocena dejavnikov, ki vplivajo na posledice poplave.

Slika 9. Čas do stika s predstavniki ustanov in organizacij.

Slika 10. Zadovoljstvo z delom ustanov in organizacij.

ka 9). Prednjačijo gasilci, v Mozirju pa tudi CZ. Razumljivo je tudi, da so ljudje prej prišli v stik s predstavniki ožje skupnosti (KS) in kasneje s predstavniki širše (občina, republika). Očitno je hitrost pomoči tesno povezana z zadovoljstvom s posamezno organizacijo ali službo (slika 10), saj so ljudje bolje ocenili tiste, s katerimi so prej vzpostavili stik. To se je pokazalo že v drugih naših raziskavah in najbrž ne potrebuje posebnega komentarja.

Ljudje med nesrečo in po njej nedvomno potrebujejo tako ali drugačno pomoč. Medtem ko je med poplavo prevladovala potreba po pomoči pri reševanju (slika 11), je po poplavi na prvem mestu pomoč pri odpravi škode (slika 12). Potreba po pomoči v hrani je bila malo bolj izražena v Mozirju, zlasti v Lučah in Ljubnem, kar je glede na odrezanost od ostalega sveta med poplavo razumljivo, ter v Celju, kjer je poplavne voda uničila zaloge živil v kletih. Zanimivo je, da ne izstopata posebej potrebi po denarni in zdravstveni pomoči. Vsaj potrebo po prvi bi v času po nesreči pričakovali. Vprašanje pa je, kaj so si pod tem predstavljali, oziroma, ali so vse svoje denarne zahteve stavili na odškodnine in solidarnosti.

Relativni oceni škode v kraju in pri posamezniku kažeta na ocenjevalnih lestvicah precejšnje podobnosti (slika 13). To, kar je prizadelo kraj, je tudi posameznika, ali morda točneje, posamezniki skozi njim povzročeno škodo ocenjujejo tudi škodo v kraju. Izjema so prebivalci Mozirja, ki ocenjujejo predvsem škodo na pašnikih in v gozdovih v kraju. Uradna ocena škode se jim zdi prenizka, oz. je po njihovem mnenju sploh ni bilo (slika 14).

Nesreče, kadar so dovolj pogoste, zahtevajo aktivno ukrepanje, spremembe v načinu življenja itd., če pa so redkejše, jih ljudje spravijo v kategorijo oddaljenih možnosti in ne ukrenejo nič. Čeprav je odgovorov, da se nič ne da storiti, kar nekaj, posebno v Celju, prevladujejo zahteve po pravilu in ureditvi nasipov in kanalizacije (slika 15), to je, da mora nekdo drug nekaj narediti. Najbrž bi pri tem vprašanju morali ponuditi več možnih odgovorov, saj anketiranci možnosti, da lahko dopišejo druge izbire, niso izrabili. Medtem ko pri nesrečah, ki jih povzroči človek, iščemo krivca, naravne navadno pripisujemo višji sili. Je seveda cela vrsta vmesnih nesreč, ko so posledice naravnega dogodka hujše zaradi neustreznih posegov v okolje. To velja tudi za neustrezno regulacijo vodotokov in za poplave. V našem primeru večina anketirancev nikogar ne dolži, določen del pa pripisuje odgovornost za nastanek škode cestnim podjetjem in komunalnim službam (slika 16), občini in republiki.

Večina ljudi meni, da jim mora škodo poravnati nekdo drug; predvsem ta ali ona oblika solidarnosti (slika 17), v precej manjši meri pa npr. zavarovalnica. Zanimivo je, da so Celjani glede tega izjema in dajejo prednost zavarovalnici, kar pa se ne kaže v odgovorih na vprašanja o stopnji zavarovanosti (slika 18). To vprašanje bi veljalo podrobneje proučiti, po-

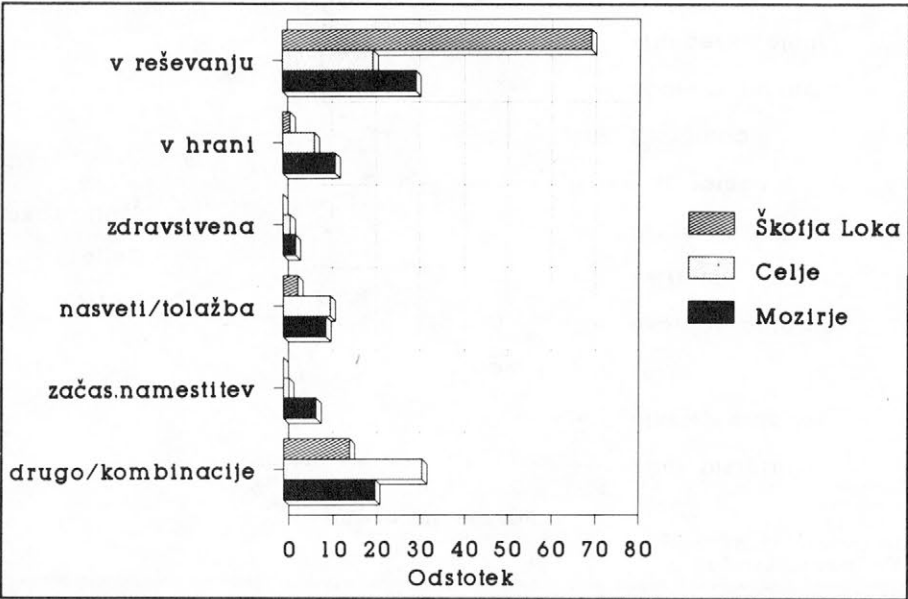
118 sebei zaradi sorazmerne nerazvitosti našega zavarovalništva. Ljudem se tudi zdi zavarovalnina premajhna (slika 21). Čeprav velja še naprej graditi in razvijati mehanizme solidarnosti, pa je treba bolj aktivirati vse prebivalce, da bodo storili kaj več za svojo varnost in boljše življenje. Del tega je tudi zavarovalništvo.

Vrtno se spet k solidarnosti. Če pustimo ob strani tiste, ki jim ta sredstva niso bila odobrena, pa jih precejšnji del prizadejih odobrenih sredstev sploh še ni dobil. Očitno je, da so jih v najbolj prizadetih krajih (Luče, Ljubno) prejeli hitreje, kar je bilo tudi pričakovati. Družbene pomoči kraju sicer ne predstavljajo samo solidarnostna sredstva (čeprav so ta njen pomemben del), očitno pa je, da mnogi, posebno Škofjeločani menijo, da je bila premajhna, ali da je sploh ni bilo (slika 20). Najbolj so jo kot ustrezno ocenjevali anketiranci iz občine Mozirje.

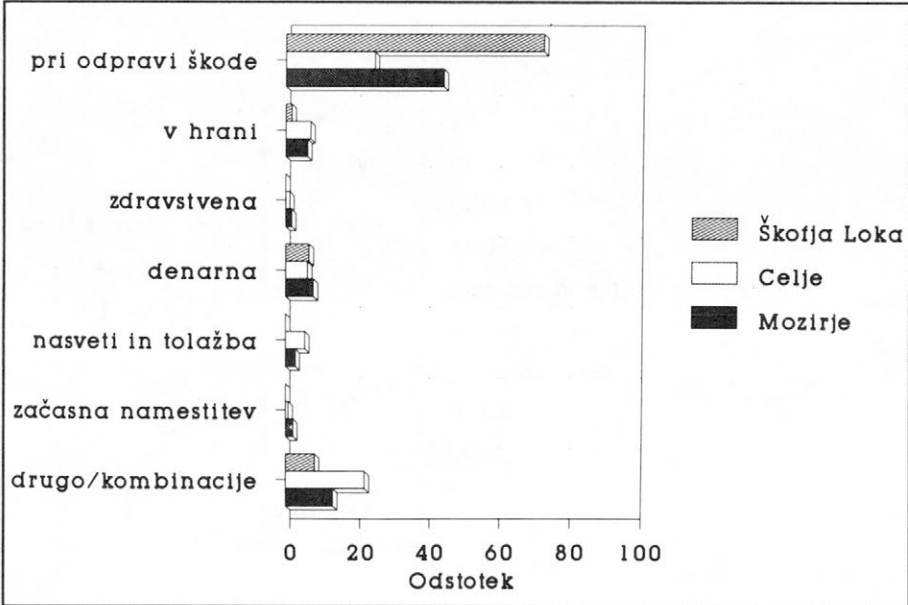
Pomemben vidik posledic nesreče je tudi počutje ljudi. Ti občutki lahko, posebno v primeru hujših nesreč, trajajo dalj časa. Omenili smo že poročila anketarjev o izredno živih čustvih, povezanih s poplavo. Tega odgovori (slika 22) nekako ne odražajo, saj se ocene sučejo okoli srednje vrednosti (3). Podrobnejša analiza odgovorov je pokazala, da so sicer pri večini vprašanih prevladovala skrajna ocena, da pa so anketiranci uporabljali celotno lestvico, zato so se odgovori nekako ublažili. Posledice poplave so bile pač različne za različne udeležence. Kažejo se sicer negativna čustva (potrtost, prestrašenost), ni pa sovraštva ali jeze. Kadar gre za višjo silo, pač ni krivcev in sovraštva. Porodi jih lahko šele prepozna in neustrezna pomoč.

Mnenje o nekem kraju je odvisno od vrste stvari, od videza, odnosov med ljudmi, pa tudi od dogajanj, kakšne so nesreče, tj. od vrste različnih dejavnikov. Med nesrečo in po njej lahko nekateri postanejo le še bolj izraziti. Zato so vsi kraji — lepo se kaže tudi vpliv jakosti nesreče v posameznem — ocenjeni kot manj varni s pogostimi ujami in potrebni pomoči. Očitno si vaščani bolj pomagajo med seboj kot meščani. To so sicer subjektivne presoje, ki pa se skladajo tudi z drugače dobljenimi podatki. Slabe prometne zveze izstopajo pri prebivalcih Ljubna in Luč, in če pomislimo na njihovo odrezanost od sveta v prvih dneh nesreče, je to več kot pričakovano. Vseeno pa vpliv nesreče ne more povsem prekriti drugih vidikov presoje. Kraj je še vedno precej lep (razen za Celjane, ki so ga ocenili več kot za oceno nižje) in sorazmerno prijazen. Večina anketirancev pa se počuti bolj zapuščene kot ne, kar odraža znano dejstvo, da pozornost, ki je v času nesreče še pretirano usmerjena v prizadete, kmalu popusti in ti ostanejo bolj ali manj prepuščeni sami sebi.

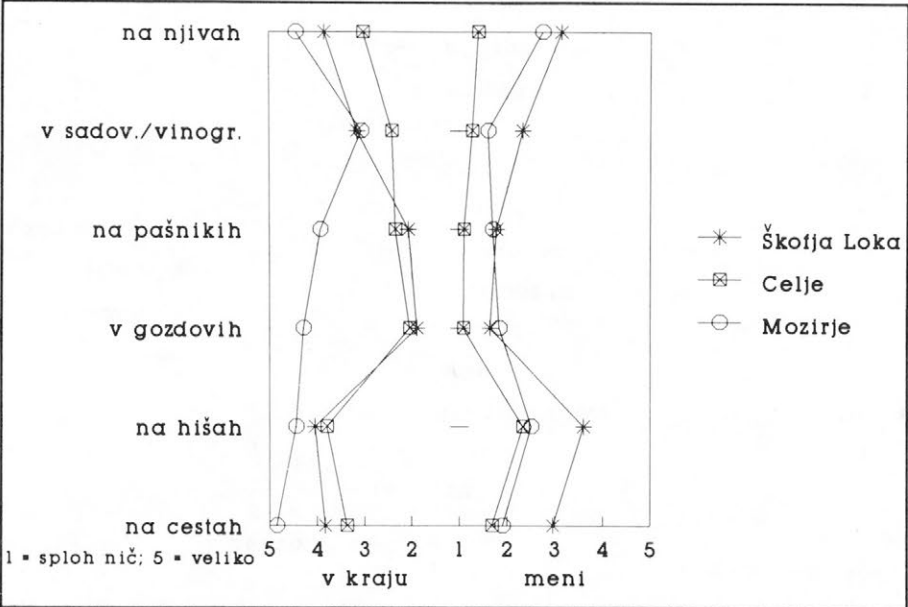
Na koncu nas je zanimala še presoja relativne ogroženosti od poplav. Anketiranci so ocenjevali ogroženost zaradi različnih nesreč, od individualnih in pogostejših do kolektivnih različnega izvora. Ocene do neke mere odražajo dejansko ogroženost danega kraja, verjetno pa tu-

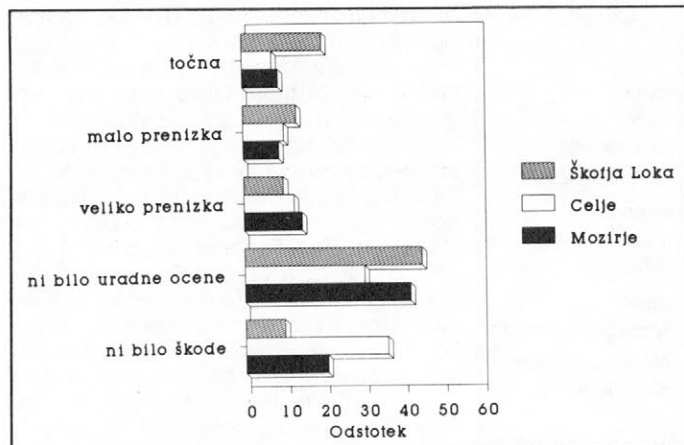
Slika 11. Pomoč, potrebna med poplavo.

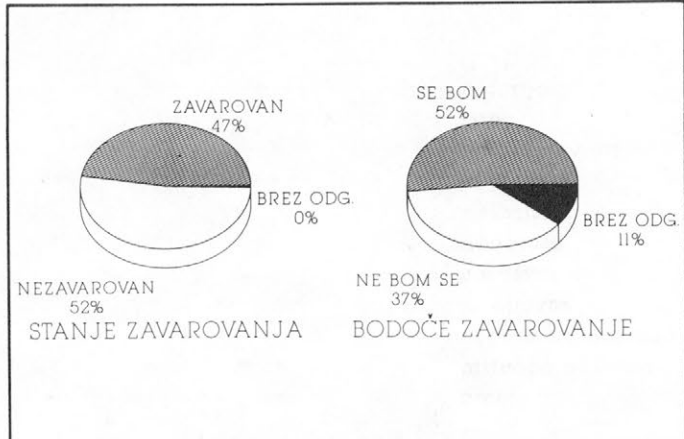
Slika 12. Pomoč, potrebna po poplavi.

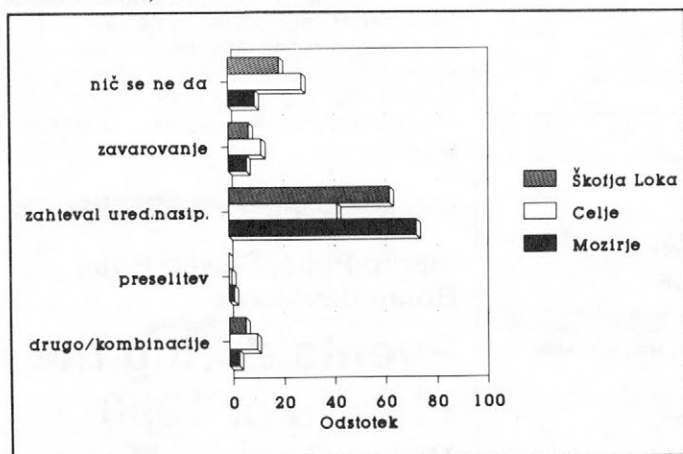
Slika 13. Ocena škode v kraju in pri posamezniku.

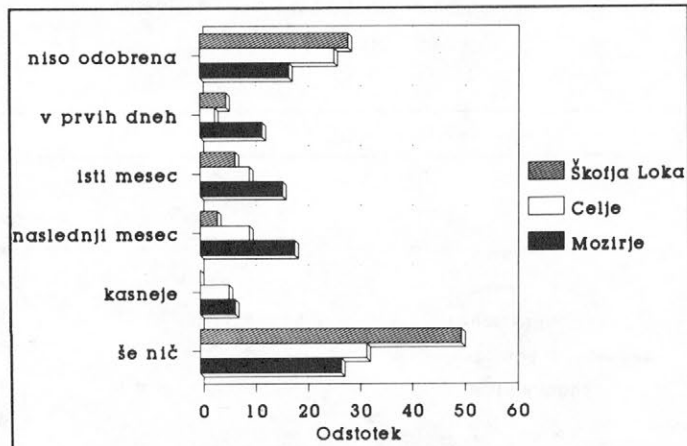
Slika 14. Mnenja o uradni oceni škode.

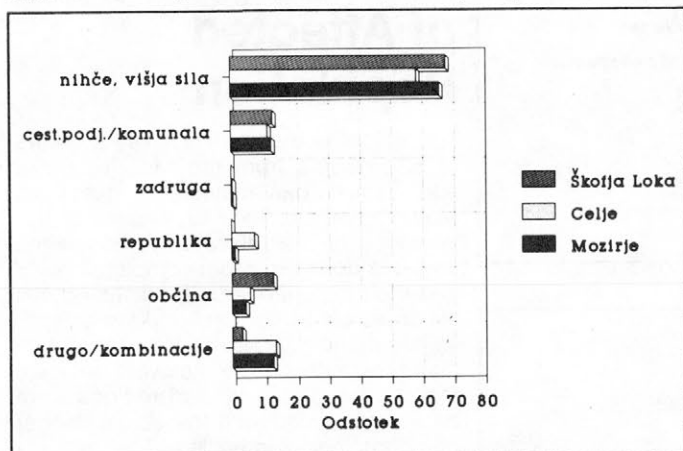
Slika 18. Stanje zavarovanja in zavarovanje v prihodnje (Celje).

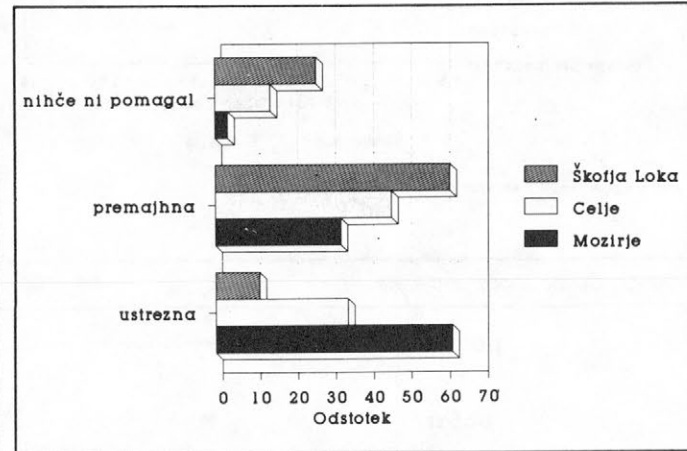
Slika 15. Namere prizadetih, da bi se v prihodnje izognili škodi.

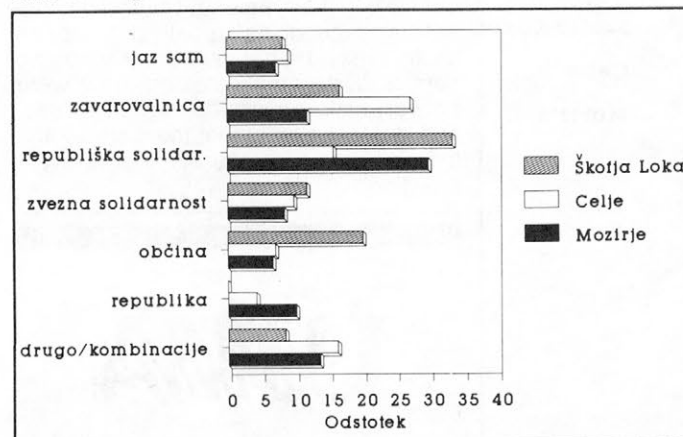
Slika 19. Čas prejema sredstev solidarnostne pomoči.

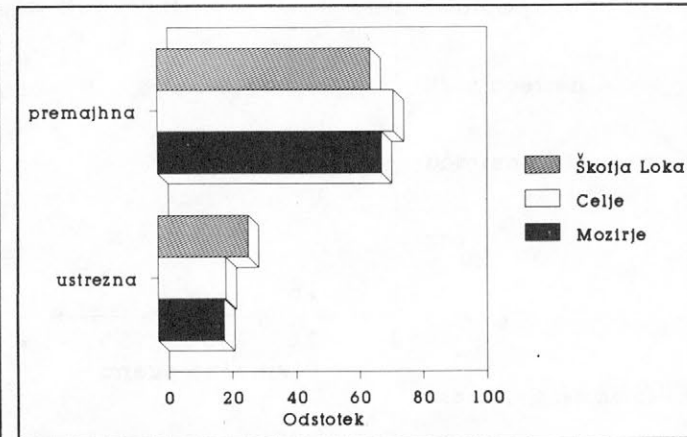
Slika 16. Odgovornost za nastanek škode.

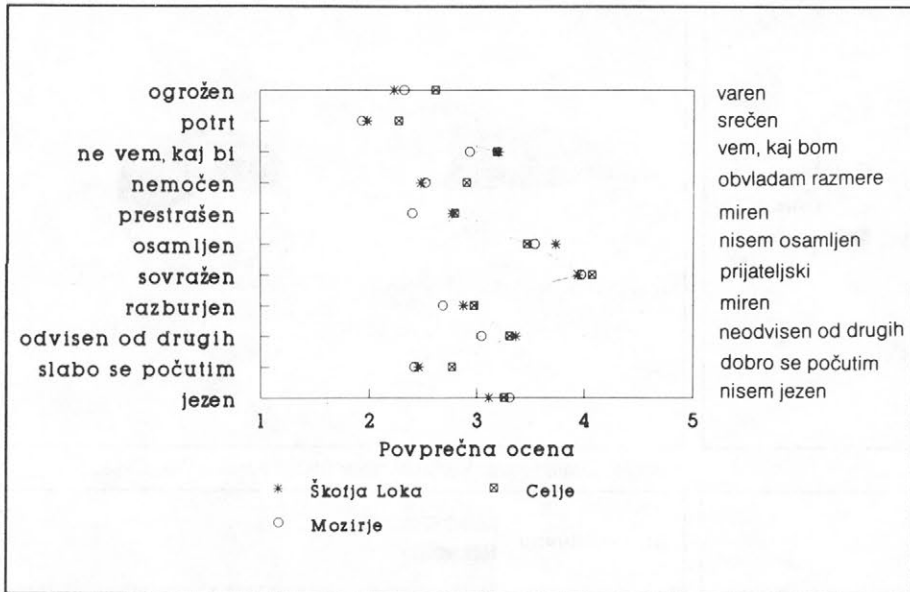
Slika 20. Mnenje o ustreznosti družbene pomoči kraju.

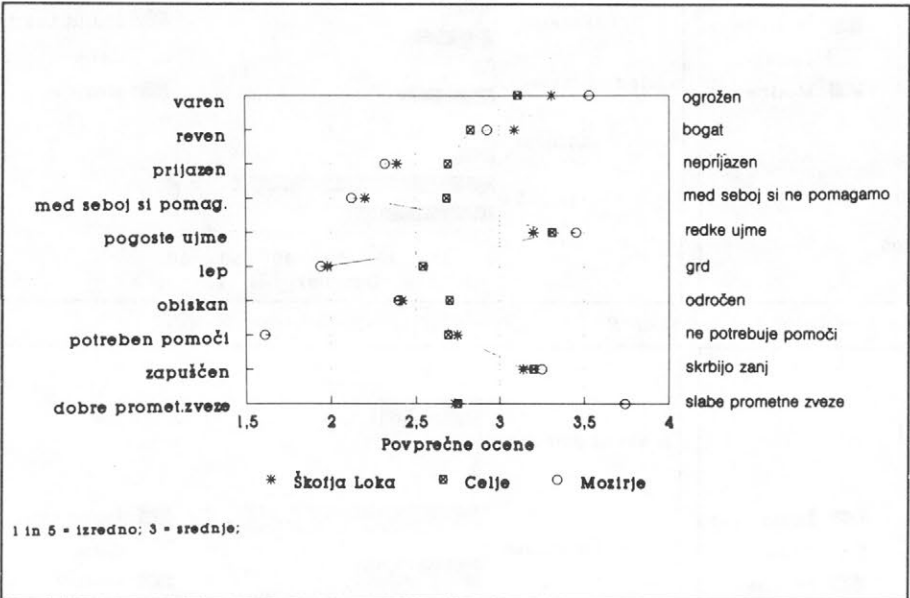
Slika 17. Mnenja o tem, kdo bi moral poravnati posameznikovo škodo.

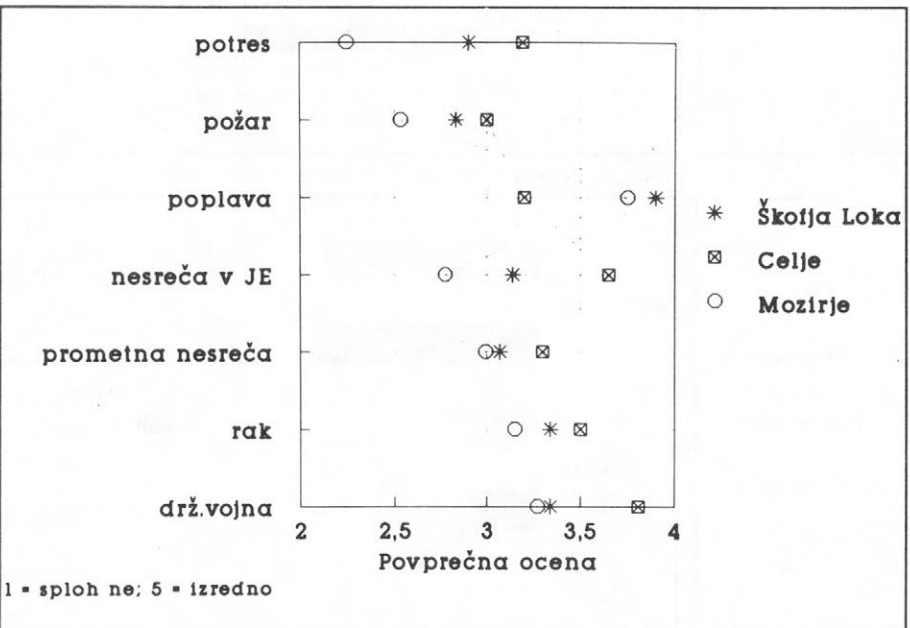
Slika 21. Mnenja o ustreznosti zavarovalnine.

Slika 22. Počutje ob misli na nesrečo.

Slika 23. Ocene značilnosti kraja.

Slika 24. Mnenja o ogroženosti zaradi različnih nesreč.

di različna znanja, predsodke ipd. Ocene ogroženosti Celjanov so — razen za poplave najvišje, Mozirčanov pa najnižje. To najbrž odraža tudi razlike med mestnim in vaškim življenjem: v večji skupnosti se vsi dogodki potencirajo, več je priložnosti za izmenjavo mnenj in za različne informacije, poglede in spodbude. Visoke ocene ogroženosti od poplave za Škofje- ločane in Mozirčane ne preseneča, saj so njeni sledovi še sedaj vidni. V Celju sta bolj aktualni možna nesreča v jedrski elektrarni in državljanska vojna, ki sta tako v sredstvih obveščanja kot v vsakda- njih razgovorih živo prisotni. Gre za oči- ten vpliv hevristike dostopnosti, ko se neki dogodek zdi verjetnejši oz. nevar- nejši, ne zaradi svoje resnične pogosto- sti ali nevarnosti, ampak zaradi lakote, s katero se ga spomnimo in na katero vpli- va prej omenjena prisotnost v sredstvih obveščanja. Na naše presoje torej očitno delujejo tako aktualni dogodki kot tudi stališča in mnenja, prisotna v socialnem prostoru.

Marko Polič, Slavko Rojk, Bojan Uženicnik

Events during the Floods of 1990 through the Eyes of Affected Population

The article presents the survey answers of 502 people from the Mozirje, Celje, and Škofja Loka districts to questions mainly related to their experience of November's natural disaster. Although the answers don't provide a complete insight into their experience of the disaster, it is still possible to comprehend the objective event and give advice for dealing with future disasters. The answers indicate that the people in afflicted regions were badly acquainted with the actual danger of floods and landslides. The majority were certain that such disasters were not possible in their regions. They also believe that such disasters will not happen again. They responded actively to the danger during the disaster. They were not very satisfied with damage estimates. The majority expect that the districts and the Republic will take steps to prevent new floods.

